

**Η ΚΑΤΗΧΗΣΗ ΤΗΣ ΧΑΪΔΕΛΒΕΡΓΗΣ
ΚΑΙ ΟΙ ΘΕΣΕΙΣ ΤΗΣ
ΕΝΑΝΤΙ ΤΩΝ ΙΕΡΩΝ ΕΙΚΟΝΩΝ**

ΥΠΟ

Πρωτοπρ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ Α. ΓΕΩΡΓΟΠΟΥΛΟΥ (Δρος Θ.)

Η ΚΑΤΗΧΗΣΗ ΤΗΣ ΧΑΪΔΕΛΒΕΡΓΗΣ ΚΑΙ ΟΙ ΘΕΣΕΙΣ ΤΗΣ ΕΝΑΝΤΙ ΤΩΝ ΙΕΡΩΝ ΕΙΚΟΝΩΝ

ΥΠΟ
ΠΡΩΤΟΠΡ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ Α. ΓΕΩΡΓΟΠΟΥΛΟΥ (Δρος Θ.)

Ἀφιερῶται στὴ μνήμη τοῦ Καθηγητοῦ μου
Νικολάου Μαρσούκα ὡς μικρὸ ἀντίδωρο
εὐγνωμοσύνης

1. Ἡ Κατήχηση τῆς Χαϊδελβέργης.

Ἡ σύνταξη κατηχητικῶν ἐγχειριδίων ὑπῆρξε κύριο μέλημα ὄλων τῶν παραγόντων τῆς μεταρρύθμισης. Ἡ ὑπαρξὴ τους ὑπῆρξε ζωτικῆς σημασίας ἀνάγκη στὴν προσπάθεια τῶν διαμαρτυρομένων νὰ ὀριοθετήσουν, νὰ ἐπεξηγήσουν καὶ παρουσιάσουν κατὰ τρόπο εὐληπτο καὶ σαφῆ τὶς θεολογικὲς καὶ δογματικὲς τους διαφορὰς ἀπὸ τοὺς Ρωμαιοκαθολικοὺς.

Ἐξέχουσα θέση μεταξὺ τῶν Καλβινικοῦ χαρακτῆρα κατηχήσεων ἔχει ἡ κατήχηση τῆς Χαϊδελβέργης¹, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ ταυτοχρόνως καὶ

1. Βλ. Ἐνδεικτικῶς Karl Barth, *Einführung in der Heidelberger Katechismus*, Zürich 1960. Walter Hollweg, *Neue Untersuchungen zur Geschichte und Lehre des Heidelberger Katechismus*, Band 1, Neukirchen 1961. J.F.G. Goeters, *Heidelberger Katechismus*, στὸ *Evangelisches Kirchenlexikon*, Band 2(1989)³, σσ. 405-407. *Handbuch der Dogmen und Theologiegeschichte*, Band 2, (Hrsgs: C. Andressen - A.M. Ritter), Göttingen 19982, σσ. 288-290.

κείμενο συμβολικού χαρακτήρα, αύξημένου κύρους για τις Καλβινικές προτεσταντικές όμολογίες².

Ἡ κατήχηση τῆς Χαϊδελβέργης συντάχθηκε ὕστερα ἀπὸ αἴτημα τοῦ ἐκλέκτορα τοῦ Παλατινάτου Φρειδερίκου Γ΄ στὴν προσπάθειά του νὰ συμβιβάσει τὶς ἐπιμέρους δογματικὲς διαφοροποιήσεις³ πὺ ἐῖχαν παρουσιαστῆ μεταξύ διαφόρων θεολόγων καὶ ὁπαδῶν τοῦ προτεσταντισμοῦ ἤδη ἀπὸ τὰ πρῶτα βήματά του.

Κύριος συντάκτης τῆς κατήχησης ὑπῆρξε ὁ Καλβινιστὴς δογματικὸς θεολόγος τοῦ πανεπιστημίου τῆς Χαϊδελβέργης Zacharias Ursinus (1534-1584)⁴. Στὴ σύνταξη τῆς κατήχησης συνεργάστηκε ἐπίσης καὶ ὁ Καλβινιστὴς θεολόγος Kaspar Olevianus (1536-1587)⁵, ἂν καὶ σήμερα ἀπὸ ὀρισμένους ἐρευνητὲς ἀμφισβητεῖται τόσο τὸ εἶδος, ὅσο καὶ τὸ εὔρος τῆς συμβολῆς τοῦ Κ. Olevianus. Ἡ κατήχηση ἐκδόθηκε τὸ 1563 μὲ τὸν τίτλο "Catechismus-Oder Christlicher Vnderricht, wie der in Kirchen und Schulen der Churfurstlichen Pfaltz getrieben wirdt". Ὡς πρὸς τὶς θεολογικὲς τῆς τοποθετήσεις ἐκφράζει ἕναν μετριοπαθὲ Καλβινισμό.

Διαρθρώνεται σὲ τρία μέρη πὺ περιλαμβάνουν 129 ἐρωτήσεις καὶ ἀπαντήσεις⁶. Τὸ πρῶτο μέρος περιλαμβάνει τὶς ἐρωταποκρίσεις (3-11) μὲ ἀναφορὰ στὴν παρουσία τῆς ἁμαρτίας καὶ στὴν ἀθλιότητα πὺ προ-

2. Χαρακτηριστικῶς ἐπισημαίνεται: "Für die Reformierte ist der Heidelberger Katechismus verbindlich. Er gehörte ebenfalls zu den bedeutendsten Katechismen der Reformationzeit". <http://www.landeskirche-braunschweig.de/luth-bs/themen/lexikon/15.php>. Ὁ Karl Heussi ἀναφέρει ὅτι ἡ κατήχηση τῆς Χαϊδελβέργης εἶναι «Die am meisten verbreitete reformierte Bekenntnisschrift». Βλ. *Kompendium der Kirchengeschichte*, J.C.B. Mohr, Tübingen 1976⁴, σ. 381.

3. Βλ. Ἐνδεικτικῶς R. Seeberg *Grundriss der Dogmengeschichte*, Leipzig 1901, σσ. 119-120. B. Hägglund, *Geschichte der Theologie. Ein Abriss*, Gütersloh 1993², σσ. 210-215. *Handbuch der Dogmen - und Theologiegeschichte*, Band 2, ὄπ.π., σσ. 102-138.

4. J. Ney, *Ursinus*, Realencyklopädie für protestantische Theologie und Kirche³, Band 20, 348-353. W. Neuser, *Die Väter des Heidelberger Katechismus*, σὺ Theologische Zeitschrift 35(1979), 177-194. G.A. Benrath, *Zacharias Ursinus als Mensch, Christ und Theologe. Zum 400. Todestag des Hauptverfassers des Heidelberger Katechismus*, σὺ Reformierte Kirchenzeitung 124(1983), 154-158.

5. V. Wittmötzt, *Olevian Caspar*, Biographisch-Bibliographisches Kirchenlexikon, Band 6(1993), 1197-1200. Lyle Bierma, *German Calvinism in the confessional Age. The covenant theology of Casper Olevian*, Michigan 1996.

6. *Der Heidelberger Katechismus*, (Hrsg: von Otto Weber), Gütersloh 1990⁴, *Bekenntnisse der Kirche*. (Hrsgs: H. Steubing J.F.G. Gerhard - H. Karpp - E. Mülhaupt), Wuppertal 1985, σσ.133-154.

ἐρχεται ἐξ αὐτῆς. Τὸ δεύτερο περιλαμβάνει τὶς ἐρωταποκρίσεις (12-85) καὶ ἀναπτύσσεται ἡ χριστιανικὴ πίστη μὲ ὁδηγὸ τὸ Ἀποστολικὸ Σύμβολο⁷ σὲ τρεῖς ὑποενότητες πού ἔχουν τὶς ἐπιγραφές Θεὸς ὁ Πατὴρ, Θεὸς ὁ Υἱὸς καὶ Θεὸς τὸ Ἄγ. Πνεῦμα. Ἐπιπλέον ὑπάρχει ἀναφορὰ στὰ μυστήρια τοῦ Βαπτίσματος καὶ τῆς Θείας Εὐχαριστίας. Πρέπει νὰ ἐπισημάνουμε ἐν προκειμένῳ, ὅτι στὸ τμήμα αὐτὸ ἡ ὀγδοηκοστὴ ἐρώτηση προστέθηκε κατὰ τὴν τρίτη ἔκδοση τῆς κατήχησης⁸, καὶ εἶναι ἰδιαίτερος ἐχθρική κατὰ τοῦ Ρωμαιοκαθολικισμοῦ, καθὼς χαρακτηρίζει τὴν λειτουργία τῶν Ρωμαιοκαθολικῶν "ἐπικατάρατη εἰδωλολατρία".

Τὸ τρίτο μέρος περιλαμβάνει τὶς ἐρωταποκρίσεις (86-129) μὲ κεντρικὸ θέμα - ἐπικεφαλίδα τὴν εὐγνωμοσύνη τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸ Θεό. Ἐδῶ ἀναπτύσσονται οἱ δέκα ἐντολές καὶ ἡ Κυριακὴ προσευχή.

Ἡ σύνοδος τῆς Δορτρέχτης τὸ 1618/1619 ἐπιβεβαίωσε τὸν συμβολικὸ χαρακτήρα τῆς κατήχησης τῆς Χαϊδελβέργης καὶ τὴν σπουδαιότητά της γιὰ τὶς Καλβινικὲς ὁμολογίες⁹. Πολὺ νωρὶς μάλιστα ὑπῆρξαν μεταφράσεις τῆς στὰ Ὁλλανδικά, Πολωνικά καὶ τὰ Οὐγγαρικά¹⁰. Στὰ νεότερα χρόνια μάλιστα τὰ ἄρθρα τῆς κατήχησης χωρίστηκαν σὲ πενήντα δυὸ ἐπιμέρους ἐνότητες πού ἀντιστοιχοῦν στὸν ἀριθμὸ τῶν Κυριακῶν τοῦ ἔτους, οὕτως ὥστε νὰ ἀποτελοῦν ἕναν χρήσιμο ὁδηγὸ τῶν παστόρων γιὰ τὴν θεματολογία τοῦ κηρύγματος καὶ τὴν κατήχηση.

7. Πρέπει νὰ σημειώσουμε, ὅτι τὸ λεγόμενο Ἀποστολικὸ Σύμβολο τύγγανε εὐρύ-τατης ἀποδοχῆς μεταξὺ τῶν ἡγετῶν τῆς μεταρρυθμίσεως καὶ ἀπέτελεσε τὴ βάση γιὰ νὰ δομηθεῖ ἡ διδασκαλία διαφόρων προτεσταντικῶν ὁμολογιῶν. Ἀλλὰ καὶ στὰ νεότερα χρόνια τυγγάνει ἀντίστοιχης ἀποδοχῆς. Ἐνδεικτικῶς θὰ ἀναφέρουμε τὰ ἔργα δύο ἐπιφανῶν προτεσταντῶν δογματικῶν πού διαρθρώθηκαν ἐπ' αὐτοῦ: Βλ. K. Barth, *Dogmatik im Grundriß*, Zürich 1987⁷. W. Pannenberg, *Das Glaubensbekenntnis ausgelegt und verantwortet vor den Fragen der Gegenwart*, Gütersloher Verlagshaus Gerd Mohn 1982⁴.

8. *Der Heidelberger Katechismus*, (Hrsg: von Otto Weber), ὄπ.π., σ. 83. Πρβλ. K. Hagenbach, *Lehrbuch der Dogmengeschichte*, Leipzig 1867⁵, σ. 517.

9. "Die Synode von Dordrecht 1618/1619 bestätigte den Heidelberger Katechismus als Bekenntnisschrift, und seitdem hat er in der reformierten Kirchen in aller Welt einen festen Platz" <http://www.calvinianum.de/Bekenntnis/HK/Einfuehrung.html>.

10. Βλ. <http://www.reformiert-online.net/t/de/bildung/grundkurs/gesch/lek6/index4.jsp>

Τὸ 1963 τὰ Γερμανικὰ ταχυδρομεῖα μὲ ἀφορμὴ τὴν συμπλήρωση 400 χρόνων ἀπὸ τὸ ἔτος ποὺ πρωτοκυκλοφόρησε¹¹ ἡ Κατήχηση τῆς Χαϊδελβέργης εἶχαν κυκλοφορήσει εἰδικὸ γραμματόσημο ἀφιερωμένο σ' αὐτή.

2. Οἱ θέσεις τῆς κατήχησης γιὰ τὶς ἱερὲς εἰκόνες.

Οἱ θέσεις τῆς κατήχησης γιὰ τὶς ἱερὲς εἰκόνες ἐκφράζονται μὲ σαφῆ-νεια στὸ τρίτο μέρος τῆς κατήχησης. Ἀναφέρονται στὸ ζήτημα τῶν ἱερῶν εἰκόνων οἱ ἐρωταποκρίσεις 96, 97, 98, ἐντεταγμένες μάλιστα στὴν ἐρμη-νεῖα τῆς δευτέρας ἐντολῆς τοῦ Δεκαλόγου¹².

Στὴν ἐρώτηση 96 τίθεται τὸ ἐρώτημα τί θέλει ὁ Θεὸς στὴν δευτέρη ἐντολὴ τοῦ Δεκαλόγου. Δίνεται ἡ ἀπάντηση, ὅτι ὁ Θεὸς στὴν δευτέρη ἐντολὴ ζητᾷ νὰ μὴν ἀπεικονίζεται μὲ κανέναν τρόπο, καὶ νὰ μὴν τὸν λα-τρεύουν μὲ κανέναν ἄλλο τρόπο, ἐκτὸς ἀπ' αὐτὸν ποὺ ἐντέλλεται αὐτὸς στὸ λόγο Του.

Στὴν ἐρώτηση 97 τίθεται μὲ μεγαλύτερη ἔμφαση τὸ ἐρώτημα ἐὰν δὲν ἐπιτρέπεται νὰ Τὸν ἀπεικονίζουμε καθόλου. Δίνεται ἡ ἀπάντηση, ὅτι ὁ Θεὸς δὲν πρέπει νὰ ἀπεικονίζεται σὲ καμμία περίπτωση, ἀπαγορεύει νὰ φτάχνουμε καὶ νὰ ἔχουμε εἰκόνες - ἀπεικονίσεις γιὰ νὰ τὸν λατρεύουμε ἢ νὰ χρησιμοποιοῦνται γιὰ νὰ Τὸν ὑπηρετοῦμε.

Καὶ στὴν ἐρώτηση 98 τίθεται τὸ ἐρώτημα ἐὰν θὰ μπορούσαν οἱ εἰκό-νες νὰ ἐπιτρέπονται στὶς Ἐκκλησίες, ὡς βιβλία τῶν λαϊκῶν. Δίνεται ἡ ἀπάντηση, ὄχι, διότι ἐμεῖς δὲν πρέπει νὰ εἴμαστε σοφότεροι ἀπὸ τὸ Θεὸ ποὺ ἔδειξε τὴν χρησιμότητά του μέσω τοῦ ζωντανοῦ κηρύγματος τοῦ λό-γου Του, καὶ ὄχι μέσω βουβῶν εἰδώλων.

“Ὅλες τὶς ἀπαντήσεις οἱ συντάκτες τῆς κατήχησης προσπαθοῦν νὰ τὶς

11. Βλ. <http://www.reformiert-online.net/t/de/bildung/grundkurs/gesch/lek6/index4.jsp>

12. *Der Heidelberger Katechismus*, (Hrsg: von Otto Weber), σσ. 51-52, *Bekenntnisse der Kirche*. (Hrsgs: H. Steubing - J.F.G. Gerhard - H. Karpp - E. Mülhaupt), σσ. 149-150. Πρέπει ἐν προκειμένῳ νὰ ἀναφέρουμε, ὅτι στὴν Μεγάλῃ Κατήχηση τοῦ Λουθήρου αὐτὴ ποὺ ἀριθμεῖ ἡ Κατήχηση τῆς Χαϊδελβέργης ὡς δευτέρη ἐντολὴ εἶναι ἑνιαία καὶ τμήμα τῆς πρώτης. Ὁ ἀριθμὸς δέκα ὁμως διατηρεῖται, καθὼς ὁ Λουθηρος διαίρει σὲ δύο τὴ δεκάτη ἐντολή. Βλ. *Die Bekenntnisschriften der evangelisch-lutherischen Kirche*, Gütersloh 1991³, σ. 591, ὑπόσ. 23.

θεμελιώσουν ἀγιογραφικῶς παραθέτοντας πλῆθος χωρίων¹³ ποὺ κατὰ τὴ γνώμη τους ἀποδεικνυαν τοὺς ἰσχυρισμούς τους.

3. Ὁρθόδοξες ἐπισημάνσεις.

I) Ἡ ἀπόρριψη καὶ αὐτῆς τῆς ἀπλῆς ὑπαρξῆς τῶν ἱερῶν εἰκόνων ἐνῶ ἀποτελεῖ κοινὸ τύπο μεταξὺ τῶν Καλβινιστῶν ἢ Ἀναμορφωτῶν, στὸ χῶρο τοῦ Λουθηρανισμοῦ ἐκείνης τῆς ἐποχῆς ἐκφράστηκε ἀπὸ τὸν Α. Karlstand μὲ τὸ ἔργο του "Von Abtuhung der Bilder (1522)"¹⁴. Ἀντιθέτως ὁ Λούθηρος, ὅπως μπορεῖ νὰ συμπεράνει κάποιος ἀπὸ δυὸ κηρύγματά του σχετικὰ μὲ τὶς εἰκόνες, ποὺ ἐκφώνησε τὸ Μάρτιο τοῦ 1522¹⁵, ἀπέρριπτε μὲν τὴν διὰ τῶν ἱερῶν εἰκόνων τιμητικὴ προσκύνηση τῶν ἁγίων, θεωροῦσε δὲ, ὅτι ἡ ὑπαρξὴ ἢ μὴ εἰκόνων ἀνήκει στὰ ἀδιάφορα.

II) Ἡ πρώτη ἐπισημάνση ποὺ πρέπει νὰ γίνῃ σχετικὰ μὲ τὶς θέσεις τῆς Κατήχησης τῆς Χαϊδελβέργης σχετικὰ μὲ τὶς ἱερὲς εἰκόνες εἶναι ὅτι ἐπαναλαμβάνει κατὰ τρόπο στερεότυπο, ὅ,τι ἀκριβῶς ἀναφέρουν γιὰ τὸ ἴδιο θέμα καὶ οἱ ἄλλες προτεσταντικὲς κατηχήσεις Καλβινικῆς ἀπόχρωσης¹⁶.

III) Στὸ θεολογικὸ περιεχόμενον τῶν ἀπαντήσεων, καὶ στὴν ὅλη γενικὰ προσέγγιση τοῦ θέματος εἶναι ἐμφανῆς ἡ ἐπίδραση τοῦ θεολογικοῦ

13. Ἐπικαλοῦνταν τὰ ἑξῆς χωρία : Ἔξοδ. 23,24-25. 34,10 -14.17. Ἀριθ. 33,52. Δευτερο. 4,15-19. 7,5. 12,3. 30-31,13,1. 16,22. 1 Σαμ. 15,23. Ἦσ. 40,18-25. Ἱερ. 10,8. Ἀββακ. 2,18-19. Ματθ. 15,9. Πραξ. 17,29. Ρωμ. 1,23-24. 2 Τιμ. 3,16-17. 2 Πετρο. 1,19

14. A. Karlstand, *Von Abtuhung der Bilder*, (Hrsg: von Lietzmann), Kleine Schriften 74, 1911.

15. M. Luther, *Ausgewählte Werke*, (Hrsg: H. Borchardt - P. Kallkoff), Band 4, (1938)², σ. 57. Βεβαίως ὁ Λούθηρος μὲ ἀφορμὴ καὶ τὶς θέσεις τοῦ Α. Karlstand θὰ ἐπανεέλθει στὸ θέμα τὸ 1525 μὲ τὸ ἔργο του "*Wider die himmlischen Propheten, von den Bilden und Sakrament*".

16. Jan Rohls, *Theologie reformierter Bekenntnisschriften*, Göttingen 1987, σσ. 56-57. *Handbuch der Dogmen und Theologiegeschichte*, Band 2, ὁπ.π., σ. 229. Πρβλ. Κων/νου Σκουτέρη, *Τὰ 39 ἄρθρα τῆς Ἀγγλικῆς Ἐκκλησίας. Ὑπὸ τὸ φῶς τῆς Ὁρθόδοξου Συμβολικῆς παραδόσεως*, Ἀθῆναι 1982, σσ. 329-334. Γιὰ μιὰ πλήρη εἰκόνα στὸ πῶς τοποθετήθηκε γενικὰ ὁ Προτεσταντισμὸς ἀπέναντι στὶς Ἱερὲς εἰκόνες βλ. H. v. Campenhausen, *Die Bilderfragen in der Reformation*, στὸ *Zeitschrift für Kirchengeschichte*, 68 (1957), 96-128. M. Stirn, *Die Bilderfragen in der Reformation*, Gütersloh 1977.

στοχασμοῦ καὶ ἡ ἐξάρτηση τῆς Κατήχησης ἀπὸ τὴν ἐπιχειρηματολογία τοῦ Ἰωάννου Καλβίνου σχετικὰ μὲ τις ἱερὲς εἰκόνες, ὅπως διατυπώνονται στὸ κλασσικὸ δογματικὸ ἔργο του “*Institutio Christianae Religionis*”¹⁷.

IV) Σχετικὰ μὲ τὴν ἀγιογραφικὴ θεμελίωση τῶν θεολογικῶν τοποθετήσεων τῆς κατήχησης πρέπει νὰ παρατηρήσουμε ὅτι τὰ χωρία τὰ ὁποῖα προσάγονται πρὸς θεμελίωση τῶν θέσεων εἶναι χωρία τὰ ὁποῖα ἀναφέρονται στὴν λατρεία εἰδωλολατρικῶν μορφωμάτων, στὴν δημιουργία ὁμοιωμάτων ζῶων, πτηνῶν, στὴν ἀνθρωπόμορφη, ζώμορφη ἢ καὶ φανταστικὴ ἀπεικόνιση διαφόρων εἰδωλολατρικῶν θεοτήτων καὶ στὴν ἀπόδοση λατρείας σ’ αὐτά. Πραγματικότητα ὑπαρκτὴ στοὺς πέριξ τοῦ Βιβλικοῦ Ἰσραὴλ λαούς, ἀλλὰ καὶ ὅπου γενικὰ ἡ εἰδωλολατρεία ἀποτελοῦσε ἔκφραση θρησκευτικότητος τῆς μεταπτωτικῆς ἀνθρωπότητος. Δὲν ἔχουν καμμία ἀπολύτως σχέση μὲ τὴν θεολογικὴ βάση τῆς τιμητικῆς προσκύνησης τῶν ἱερῶν εἰκόνων¹⁸.

Ποία σχέση μπορεῖ νὰ ἔχει ἡ μεταπτωτικὴ λατρεία τῶν εἰδώλων, πὺ εἶναι λατρεία δαιμόνων (Ψαλμ. 95,5. 1 Κορ. 10,20. 2 Κορ. 6,16.1, Ἰωάν. 5,21) μὲ τὴν φανέρωση στὴν ἱστορία καὶ τὴν λατρεία τοῦ Τριαδικοῦ Θεοῦ, τὴν τιμὴ τῶν ἁγίων, καὶ τὴν προσκύνηση τῶν ἱερῶν εἰκόνων; Ἀναμφιβόλως καμμία. Ἡ κατήχηση τῆς Χαϊδελεβέργης ἐν προκειμένῳ, ὅπως καὶ ὁ Ἰ. Καλβίνος¹⁹, ἐπαναλαμβάνει τὰ ἴδια ἐπιχειρήματα καὶ τὴν ἴδια τακτικὴ τῶν ἀρχαίων εἰκονομάχων²⁰ στὸ θέμα αὐτὸ. Παρουσιάζουν δηλαδὴ τὶς ἀπαγορεύσεις τῆς Ἁγ. Γραφῆς καὶ τὴν ἀποστροφὴ τοῦ Θεοῦ γιὰ

17. Βλ. R. Seeberg *Grundriss der Dogmengeschichte*, ὁπ.π., σ. 127. Πρὸςβ. Βασ. Γεωργοπούλου, *Ἡ Κριτικὴ τοῦ Ἰωάννου Καλβίνου κατὰ τῶν Ἱερῶν Εἰκόνων*, Ἀθήνα 2000.

18. Βλ. Μάρκου Σιώτου, *Ἡ διδασκαλία τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας περὶ τῶν Ἱερῶν Εἰκόνων*, ἔκδ. ΠΠΕΤ, Ἀθήνα 1990, σσ. 27-34. Θεοδώρου Νικολάου, *Ἡ Σημασία τῆς Εἰκόνας στὸ μυστήριον τῆς Οἰκονομίας*, (μετ. Κων. Νικολακοπούλου), ἔκδ. Π. Πουρναράς, Θεσσαλονίκη 1992, σσ. 77-80. Πρωτ. Θεοδώρου Ζήση, *Οἱ εἰκόνες στὴν Ὁρθόδοξὴ Ἐκκλησία*, Θεσσαλονίκη 1995, σσ. 25-28.

19. Πρὸςβ. Βασ. Γεωργοπούλου, *Ἡ Κριτικὴ τοῦ Ἰωάννου Καλβίνου*, ὁπ.π., σσ. 11-13.

20. Χαρακτηριστικὰ τονίζουν οἱ Πατέρες τῆς Ζ’ Οἰκ. Συνόδου: «*Τοῖς λαμβάνουσιν τὰς παρὰ τῆς θείας Γραφῆς ῥήσεις, τὰς κατὰ τῶν εἰδώλων, εἰς τὰς σεπτὰς εἰκόνας, ἀνάθεμα*». Ἰ. Καρμῖρη, *Τὰ Δογματικὰ καὶ Συμβολικὰ μνημεῖα τῆς Ὁρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας*, Τόμ. Α’, Ἐν Ἀθήναις 1960², σ. 241. Πρὸβλ. Ἰ. Δαμασκηνοῦ, *Λόγος ἀπολογητικὸς πρὸς τοὺς διαβάλλοντας τὰς ἁγίας εἰκόνας*, Α,24, PG 94, 1256D-1257A.

τὴν λατρεία τῶν εἰδώλων, ὡς δῆθεν ἀπαγορεύσεις ἐναντίον τῶν ἱερῶν εἰκόνων.

VI) Βασικὸ μειονέκτημα ἐν προκειμένῳ ποὺ πρέπει νὰ ἐπισημανθεῖ εἶναι ἡ οὐσιαστικὴ καὶ εἰδολογικὴ ταύτιση εἰδώλου καὶ εἰκόνας ποὺ μαρτυρεῖται στὶς τοποθετήσεις τῆς κατήχησης. Ταύτιση, βεβαίως, πεπλανημένη²¹ καὶ αὐθαίρετη ποὺ ὅμως ἀποτελεῖ ἀφετηρία ἐσφαλμένης προσέγγισης τοῦ ὅλου θέματος καὶ λειτουργεῖ παραμορφωτικὰ γιὰ τὴν ὅλη θεώρηση τοῦ ζητήματος.

VII) Ἀπὸ τὴν ὅλη προσέγγιση τοῦ θέματος καὶ ἀπὸ τὸν τρόπο ποὺ διατυπώνονται οἱ θεολογικὲς ἀπαντήσεις στὴν κατήχηση παραγνωρίζονται οἱ εἰδικοὶ ἱστορικοὶ καὶ θεολογικοὶ λόγοι τῶν Παλαιοδιαθηκικῶν ἀπογορεύσεων, ὅπως ἡ προφύλαξη τῶν Ἰσραηλιτῶν ἀπὸ τὴν εἰδωλολατρία, καὶ ὁ ὀρθὸς προσανατολισμὸς τῆς θεογνωσίας τους στὰ πλαίσια τῆς παιδαγωγίας τοῦ Νόμου, καὶ μάλιστα ἐντὸς τῶν πλαισίων προετοιμασίας τοῦ μυστηρίου τῆς θείας Οἰκονομίας.

Ταυτοχρόνως ἀγνοοῦν καὶ τὸ σχετικὸ χαρακτῆρα τῶν Παλαιοδιαθηκικῶν ἀπαγορεύσεων. Δὲν πρέπει νὰ ξεχνᾶμε, ὅτι ἤδη στὴν Παλαιὰ Διαθήκη ὁ Μωυσῆς θὰ κατασκευάσει κατ' ἐντολὴ τοῦ Θεοῦ δυὸ χρυσᾶ Χερουβίμ γιὰ τὸ ἱλαστήριον τῆς Κιβωτοῦ ("Ἐξοδ. 25,17), ὁ Σολομῶν θὰ κατασκευάσει καὶ θὰ κοσμήσει τὸν Ναό του μὲ Χερουβίμ, (2 Παρ. 3,10. 3 Βασ. 6,29), καὶ γλυπτὲς παραστάσεις λεόντων καὶ βοῶν (3 Βασ. 7,16).

Οἱ ἀπεικονίσεις τόσων γλυπτῶν ἀναμφιβόλως ἦταν ἐπιτρεπτὴ ἀκριβῶς γιατί δὲ θεωρήθηκαν καὶ δὲν λατρεύτηκαν ὡς θεοί. Ἄλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ προφήτης Ἡσαΐας μέσω εἰκόνων περιγράφει τὸν Κύριο καὶ τοὺς ἁγίους ἀγγέλους στὴ γνωστὴ Θεοφάνεια (Ἡσ. 6,1-2).

VIII) Ἡ κατὰ τρόπο ριζικὴ ἀπόρριψη τῆς ὑπαρξῆς τῶν ἱερῶν εἰκόνων ἐπισημαίνει καὶ τὴν ἀδυναμία διάκρισης ἀπὸ τοὺς συντάκτες τῆς κατήχησης μεταξὺ λατρευτικῆς προσκύνησης ποὺ προσφέρεται στὸν

21. Γιὰ τὶς ριζικὲς διαφορὲς εἰκόνας καὶ εἰδώλου βλ. Θεοδωρότου Κύρου, *Εἰς τὰ Ἄπορα τῆς Θείας Γραφῆς. Εἰς τὴν Ἐξοδον 38, PG 80, 264C*. Νικηφόρου Κων/λεως, *Λόγος ὑπὲρ τῆς ἀνωμότητος(...) πίστεως, 30, PG 100,612*. Ἀγαπίου Ἱερομονάχου - Νικοδήμου Μοναχοῦ, *Πηδάλιον*, ἐκδ. Ἀστήρ, Ἀθῆναι 1990^ο, σ. 314, ὑποσ. 6. Βασ. Γιαννοπούλου, *Αἱ Χριστολογικαὶ ἀντιλήψεις τῶν Εἰκονομάχων*, (Διδ. διατρ.), Ἀθῆναι 1975, σσ. 175-178. Κων/νου Κορναράκη, *Ἡ Θεολογία τῶν ἱερῶν εἰκόνων κατὰ τὸν ὄσιο Θεόδωρο τὸν Στουδίτη*, (Διδ. διατρ), ἐκδ. Ἐπέκταση, Κατερίνη 1998, σσ. 239-242. 255-258.

Τριαδικό Θεό και τιμητικής προσκύνησης που αποδίδεται στους άγιους κατά τη σαφή έτυμολογία της Ζ' Οικουμενικής Συνόδου και την έκκλησιαστική πράξη δύο χιλιάδων ετών, όπως αυτή εκφράζεται μέσα στο ἦθος και στη λατρεία της Ἐκκλησίας.

Χαρακτηριστικά ἐν προκειμένῳ ἀναφέρει ὁ Εὐθύμιος Ζιγαβηνός: *"Ἡ μὲν ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ λατρεία τῆ μακαρίας Τριάδι παρὰ τῶν ὀρθοδόξων ἀπονενέμῃται· ταῖς δὲ ἁγίαις εἰκόσιν οὐ λατρεία πάντως, ἀλλὰ προσκύνησις, καὶ ἀσπασμός, καὶ τιμὴ. Εἰ γὰρ καὶ ἡ τιμὴ τῆς εἰκό-
νος ἐπὶ τὸ πρωτότυπον διαβαίνει, ἀλλ' ἡ λατρεία τῆς μακαρίας ἐστὶ μό-
νης Τριάδος, καὶ οὐ τῶν σεπτῶν εἰκόνων, ἵνα μὴ κτισματολάτραι καὶ ὑλολάτραι δόξωμεν"*²².

Ἀντιθέτως αὐτὴ ἡ ἀδυναμία διάκρισης που μαρτυρεῖται καὶ ἡ ἐξισω-
τικὴ ταύτιση τῶν δύο μορφῶν προσκύνησης ἀπὸ τοὺς συντάκτες τῆς κα-
τήχησης θὰ λειτουργήσῃ καταλυτικὰ καὶ θὰ ὀδηγήσῃ στὰ ἐσφαλμένα
συμπεράσματα ὡς πρὸς τὸν ἀποδέκτη τῆς λατρείας ἢ τῆς τιμῆς κατὰ πε-
ρίπτωση, που ἀναφέρει ἡ κατήχηση.

ΙΧ) Ἡ ἀπολύτως ἀρνητικὴ τοποθέτηση στὸ ὅτι δὲν πρέπει ὁ Θεὸς νὰ
ἐξεικονίζεται καθόλου ἀφήνῃ ἀναπάντητο τὸ γεγονός στὸ τί πρέπει νὰ
γίνει μὲ τὴν εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ. Ἡ εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ εἶναι μία μορ-
φή, ἔκφραση ὁμολογίας τοῦ πραγματικοῦ γεγονότος τῆς θείας Ἐναν-
θρώπισης τοῦ Σωτήρα²³.

Ἡ κατήχηση τῆς Χαϊδελεβέργης ἐν προκειμένῳ σιωπᾷ, τὸ παραβλέπει
παρ' ὅτι εἶναι ζήτημα καίριας σπουδαιότητος καὶ μεγίστης σημασίας
λόγω ἀκριβῶς καὶ τῶν ἄλλων θεολογικῶν παραμέτρων που προϋποθέ-
τει καὶ μὲ τίς ὁποῖες συσχετίζεται.

Ἐχοντας ὑπ' ὄψιν ὁ Otto Weber τὸ σοβαρὸ αὐτὸ μειονέκτημα τῆς
κατήχησης, τὸ ἐπισημαίνει στὴν 97ῃ ἐρώτησή της καὶ τὸ σχολιάζει²⁴.

22. Εὐθυμίου Ζιγαβηνοῦ, *Πανοπλία Δογματικὴ*, 22, PG 130,1168CD. Βλ. καὶ Dimitrios Tselengidis, *Die Triadologie Basiliius des Grossen als Fundament der dogmatischen Lehre der Kirche über die Ikonen*, στὸ Γρηγόριος ὁ Παλαμάς, τ. 757 (1995), σσ. 237-254.

23. Ἰ. Δαμασκηνοῦ, *Ἐκδοσις Ἀκριβῆς Ὁρθοδόξου Πίστεως* 4,16. PG 94, 1169C 1172A. Ἰ. Φωτίου, *Ἀμφιλόχεια. Ἐρωτήσεις* 195, 196. PG 101,933C-936B. Θεοδώρου Νικολάου, *Ἡ σημασία τῆς Εἰκόνας στὸ μυστήριον τῆς Οἰκονομίας*, ὅπ.π., σσ. 53-72. Πρωτ. Θεοδώρου Ζήση, *Οἱ εἰκόνες στὴν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία*, ὅπ.π., σσ. 27, 63-64.

24. *Der Heidelberger Katechismus*, (Hrsg: von Otto Weber), σ. 52.

Συγκεκριμένα ὁ Otto Weber ἐπιχειρεῖ νὰ δικαιολογήσει τὴν ἀνυπαρξία ὅποιασδήποτε ἀναφορᾶς ἀπὸ τὴν κατήχηση στὸ ζήτημα αὐτὸ, ὑποστηρίζοντας ὅτι οὔτε ὁ Χριστὸς μπορεῖ νὰ εἰκονιστεῖ²⁵, γιατί ἡ εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ κατ' αὐτὸν εἶναι ἀντίθετη μὲ τὴν ὑποστατικὴ ἔνωση τῶν δυὸ φύσεων στὴν ὑπόσταση τοῦ Θεοῦ Λόγου, ἐπαναλαμβάνοντας ἀπλῶς, τὰ ἴδια πεπλανημένα ἐπιχειρήματα σὲ χριστολογικὸ ἐπίπεδο τῶν ἀρχαίων εἰκονοκλαστῶν²⁶.

Χ) Στὴν τελευταία μας ἐπισήμανση θέλουμε νὰ ἀναφερθοῦμε καὶ στὴν ἀπόρριψη τοῦ παιδαγωγικοῦ καὶ διδακτικοῦ χαρακτήρα τῶν ἱερῶν εἰκόνων, ὅπως κατὰ τρόπο κατηγορηματικὸ ἐκφράζεται στὴν ἀπάντηση τῆς 98 ἐρώτησης, ἂν θὰ μπορούσαν δηλαδὴ οἱ ἱερεῖς εἰκόνες νὰ θεωρηθοῦν βιβλία τῶν λαϊκῶν²⁷.

Πρέπει νὰ ἐπισημάνουμε ὅτι τὴν ἴδια κατηγορηματικὴ ἀπορριπτικὴ τοποθέτηση γιὰ τὸ ἴδιο ζήτημα εἶχε καὶ ὁ Καλβῖνος. Δὲν πρέπει ἐπίσης νὰ ξεχνᾶμε, ὅτι ἦταν ἐπιχείρημα τὸ ὁποῖο εἶχε ὡς θεμέλιο μία ὑπαρκτὴ κοινωνικὴ πραγματικότητα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης²⁸.

Πρέπει ἐδῶ νὰ τονίσουμε ὅτι τὸ ἐν λόγω ἐπιχείρημα τὴν ἐποχὴ ἐκείνη ἦταν γνωστὸ ὄχι τόσο ὡς ἄποψη τῶν πατέρων τῆς Ἀνατολῆς ἢ ὡς ἔκφραση καθολικῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐμπειρίας, ἀλλὰ κυρίως ἦταν γνωστὸ ὡς γνώμη τοῦ πάπα Γρηγορίου τοῦ Μεγάλου, καθὼς ὄντως μαρτυρεῖται σὲ κείμενό του²⁹.

25. *Der Heidelberger Katechismus*, (Hrsg: von Otto Weber), σσ. 88-89.

26. Βασ. Γιαννοπούλου, *Αἱ Χριστολογικαὶ ἀντιλήψεις τῶν Εἰκονομάχων*, ὅπ.π, σσ. 126-130. Πρβλ. Μητρ. Παιδιάς Μεθοδίου Φούγια, *Τὸ Πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ στὶς ἀποφάσεις τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων*, ἔκδ. Ἀποστ. Διακονίας, Ἀθήνα 1997, σσ. 216-219. Ἄ. Θεοδώρου, *Ἡ Οὐσία τῆς Ὁρθοδοξίας*, Ἀθήνα 1998², σσ. 288-289.

27. Ἡ χρῆση τῶν ἱερῶν εἰκόνων ὡς βιβλία τῶν λαϊκῶν ἦταν ἓνα ἀπὸ τὰ συνηθέστερα καὶ εὐρέως χρησιμοποιούμενα ἐπιχειρήματα τῶν Ρωμαιοκαθολικῶν στὶς προτεσταντικὲς αἰτιάσεις. Ἐχοντας λοιπὸν ὑπόψη τὴν προτεσταντικὴ πολεμικὴ καὶ κατὰ τοῦ παιδαγωγικοῦ καὶ διδακτικοῦ χαρακτήρα τῶν ἱερῶν εἰκόνων ἢ σύνοδος τῆς Τριδέντου θὰ τὸν ἐπιβεβαιώσει ὡς ἄρθρο πίστεως καθολικῆς ἰσχύος στὴν 25 συνεδρία τῆς στὶς 3 καὶ 4 Δεκεμβρίου τοῦ 1563. (βλ. H. Denzinger - P. Hünermann, *Enchiridion symbolorum...*, 1991³⁷, 1824.)

28. J. Calvin, *Institutio Christianae Religionis 1,11,5*. Πρβλ. *Der Heidelberger Katechismus*, (Hrsg: von Otto Weber), σ. 89.

29. Gregorius Magnus, *Registrum epistolarum XI*, 10. PL 77, 1128.

Ἡ ἀπόρριψη τοῦ διδακτικοῦ καὶ τοῦ παιδαγωγικοῦ χαρακτήρα τῶν ἱερῶν εἰκόνων ὀφείλεται στὴν ταύτιση εἰκόνας καὶ εἰδώλου ποὺ κάνουν οἱ συντάκτες τῆς κατήχησης, στὴν τεχνοτροπία καὶ τὴν αἰσθητικὴ τῶν Ρωμαιοκαθολικῶν ἀγαλμάτων καὶ εἰκόνων ποὺ εἶναι ριζικῶς διαφορετικὲς ἀπὸ τὴν ὀρθόδοξη παράδοση καὶ θεολογία, καθὼς καὶ στὴ γενικὴ προτεσταντικὴ ἀξιωματικὴ ἀρχὴ τοῦ *Sola Scriptura*.